

Om teoretiska förutsättningar för en marxistisk rättsdogmatik

Juha Pöyhönen

1. Inledning

Jørgen Dalberg-Larsens bedömning av *Lars D. Erikssons* utkast till en marxistisk rättsdogmatik i *Retfaerd* 12 (1979) är enligt min mening förbluffande. Detta beror på att nämnda författare är av olika åsikt i relativt få frågor, så vitt jag förstått saken rätt i betydligt färre frågor än vad som förefaller att omedelbart framgå ur *Dalberg-Larsens* kritik. Även om meningsskiljaktigheterna är få till antalet är de dock av central betydelse och värda att diskuteras. En av de viktigaste åsiktsdifferenserna gäller inte marxismens innehåll. Den gäller däremot olika uppfattningar om rättsdogmatikens natur, om vad rättsdogmatiken i själva verket är.

I detta inlägg försöker jag utvisa i vilket avseende nämnda författare verkligen har olika uppfattningar om möjligheten att förändra rättsdogmatiken, analysera betydelsen av denna oenighet samt till slut ange varför Erikssons uppfattning förefaller vara bättre underbyggd. Inledningsvis analyserar jag kort uppbyggnaden i Erikssons resonemang för att visa, vilken betydelse ställningstaganden rörande rättsdogmatikens natur har för detta.

2. Erikssons uppfattning om rättsdogmatiken

Eriksson hävdar att en marxistisk rättsdogmatik i detta nu är möjlig också i ett kapitalistiskt samhälle. Hans resonemang angående den marxistiska rättsdogmatikens teoretiska möjlighet kan schematiskt presenteras enligt följande:

1. Den positivrättsliga forskningens resultat eller den rättsdogmatiska kunskapen förändras väsentligen beroende på de rättsteoretiska utgångspunkter, vilka accepteras, och på behövlig samhällskunskap.
2. Den marxistiska rättsteorin och den marxistiska samhällsanalysen producerar rättsteoretiska utgångspunkter och samhällskunskap som lämpar sig till grund för en rättsdogmatik.
3. *Slutledning*: En rättsdogmatik som till sitt innehåll är marxistisk är möjlig.

Liksom i allmänhet vid kritik av slutsatser kräver en bedömning av resonemanget att någondera av premisserna ifrågasätts. Erikssons förra premiss, vilken jag ännu närmare återkommer till, innebär, att den forskning han uppskisserat producerar *rättsdogmatisk kunskap*. Också den alternativa rättsdogmatiken bör, för att kunna betecknas som juridisk, förbinda sig vid vissa allmänna villkor. Villkor, vilka leder till att angreppsvinkeln blir rättsdogmatisk betecknar Eriksson som juridiska rationalitetsmodeller. Det att man iakttar standarderna för de juridiska rationalitetsmodellerna garanterar den juridiska kvaliteten hos slutresultaten.

Slutledningens senare premiss garanterar, att den rättsdogmatik forskningen producerar till sitt innehåll är *marxistisk*. De ramar inom vilka rättsdogmatiken med nödvändighet bedrivs ger utrymme för nyttjandet av olika samhälls- och rättsteoretiska uppfattningar. Det är möjligt att konstruera rättsdogmatikens bakgrund utgående från marxistiska premisser. Då vi låter denna bakgrund bestå av resultat som är förenliga med marxistisk teori uppstår marxistisk rättsdogmatik. Och samtidigt kommer tolkningsrekommendationernas kontrollkriterier innanför respektive rationalitetsmodell att bli marxistiska.

Det är motiverat att hävda, att Eriksson borde ha specificerat sitt senare antagande och bl.a. presentera en noggrannare innehållsmässig analys av det senkapitalistiska samhället¹. Anmärkningen riktar sig dock snarare mot hela den marxistiska samhällsvetenskapliga traditionen än mot Eriksson. Åtminstone i Finland är arbetet på en täckande marxistisk analys av dagens samhälle i ett relativt inledande skede². För rättsvetaren innebär detta problem såtillvida, att varje rättslig undersökning så att säga för sina egna behov måste utarbeta en analys av samhället till de för undersökningen relevanta delarna. Detta är enligt min uppfattning en förklaring till, att en alternativ marxistisk rättsdogmatik, som kunde tas på allvar, har saknats fram till de senaste åren.

Den *förra premissen* i Erikssons slutledning har länge varit föremål för debatt. Här kommer vi in på problemet om rättsdogmatikens vetenskaplighet. Erikssons ställningstagande i denna fråga står klart närmare en uppfattning, som utgår från att rättsdogmatiken kan tillerkännas vetenskaplig karaktär och inte är ren teknik. Det framgår bl.a. ur följande anmärkningar:

- 1) Enligt Dalberg-Larsen använder Eriksson en viss marxismtolkning för att möjliggöra en marxistisk rättsdogmatik. Vidare hänvisar Dalberg-Larsen till, att de flesta marxister inte anser en marxistisk rättsdogmatik vara möjlig, eftersom de har en annan marxismförståelse än Eriksson. Se närmare Retfaerd 1979/12, 80-81.
- 2) Banbrytare i detta avseende har varit Demokratian rajat ja rakenteet. Tutkimus suomalaisesta hallitsemistavasta ja sen taloudellisesta perustasta. (Demokratins gränser och strukturer. En forskning av den finska politiska regimen och dess ekonomiska bas, Tandem). Juva 1977, samt Pekka Kosonen m.fl., Suomalainen kapitalismi (Den finska kapitalismen). Jyväskylä 1979.

»De tolkningsresultat den marxistiska jurisdiktionen frambringat ... kan återföras på en bestämd teori om den senkapitalistiska rättsordningens karaktär«. (50)³

All marxistisk rättsvetenskap, alltså också den marxistiska rättsdogmatiken »... tar sin utgångspunkt i den marxistiska samhällsteorin«. (40)

»De rättsliga doktrinerna, lärorna och teorierna, normerna, tolkningsreglerna osv.« utgör förmedlade återspeglings av samhällets produktionsförhållanden och är sålunda inte i teknisk mening bestående. (40-41)

Eriksson strävar till att »... skapa en teori (marxistisk teori, JP) för (inte om, JP) normtolkning och systematisering«. (41)

Grunden för rättsdogmatiken utgör vissa (teoretiskt präglade, JP) argumentationsmodeller, vilka »... avspeglar de rationalitetsuppfattningar, som ligger till grund för all rättsdogmatisk verksamhet«. (42)

Eriksson anser att *Jerzy Wróblewskis* uppfattning om de teoretiska utgångspunkterna för en juridisk angreppsvinkel stämmer överens med hans egen granskning. (47)

»Ett tolkningsresultat eller en normkonkretisering är alltså riktigt, såvida dessa standarder använts på ett korrekt sätt. Dessa standarder i sin tur är inte konstruerade godtyckligt, utan de är grundade på en bestämd teori om rättsordningens faktiska karaktär i det senkapitalistiska samhället«. (50)

Utan att desto mera återge Erikssons ställningstaganden hävdar jag att de grundar sig på en uppfattning enligt vilken rättsdogmatisk kunskap i betydande grad beror såväl på rättsteoretiska läror (bl.a. teorin om normens ikraftvarande) som på kunskap om samhället. De betydande elementen i rättsdogmatikens bakgrund bl.a. samhällskunskapen går sålunda enligt honom att ersätta med resultat som den marxistiska teorin uppnått varvid rättsdogmatiken samtidigt till sin natur blir marxistisk.

3. Vissa drag i Dalberg-Larsens kritik

Huvudargumentet i Dalberg-Larsens kritik, vilket *inte* behandlas i detta sammanhang, är att han ifrågasätter behovet av en eventuell marxistisk rättsdogmatik. Däremot skriver han uttryckligen att det »udfra en eller anden speciel marxismeforståelse kan være muligt at konstruere en marxistisk retsdogmatik også i de kapitalistiske lande« (80). Den fortsatta granskningen förefaller dock inte bygga på ett konsekvent erkännande av den teoretiska möjligheten att bedriva marxistisk rättsdogmatik. Även om de argument som bestrider denna möjlighet sist och slutligen förefaller att befinna sig i minoritet kan jag inte beteckna dem som betydelselösa. I det följande koncentrerar jag mig på argument, vilka förefaller leda till att en

3) De inom parentes angivna sidonumren hänvisar för *Erikssons* del till artikeln i *Retfærd* 1979/11, 40-54 och för *Dalberg-Larsens* del till hans inlägg i *Retfærd* 1979/12, 80-92.

särskild marxistisk rättsdogmatik blir *teoretiskt* obehövlig (eller rentav omöjlig). Jag gör detta helt medveten om att huvudmålet för Dalberg-Larsens kritik finns på annat håll (jfr. särskilt 82-85).

Dalberg-Larsens kritik grundar sig på vissa punkter på en uppfattning, att det inte är möjligt att i *väsentlig mån* förändra rättsdogmatikens karaktär och resultat (jfr. dock 82) genom att förändra den förkunskap, som finns i bakgrunden. Det är viktigt att vara på det klara med vilken fråga vi diskuterar: Gäller diskussionen frågan om hur väsentlig bakgrundskunskapen är för rättsdogmatiken eller frågan om vilka rättsteoretiska utgångspunkter och samhällskunskap en eventuell marxistisk rättsdogmatik bygger på?⁴ I det följande granskar jag uttryckligen det förra problemet.

Dalberg-Larsens syn på rättsdogmatikens karaktär framgår tydligare i hans doktorsavhandling än i den aktuella Retfaerd-artikeln⁵. I avhandlingen attackerar han problemet genom att försöka tillämpa s.k. vetenskapsforskning inom rättsvetenskapen. Härvid bör man naturligtvis avgränsa den del av den rättsvetenskapliga forskningen, som är möjlig att analysera med vetenskapsforskningens medel. I avhandlingen blir rättsteorin, uppfattad som vetenskap om rättsdogmatiken, objektvetenskap⁶. Men hurudant är det rättsdogmatikbegrepp som anknyter sig härtill?

I ett annat sammanhang⁷ har jag karakteriserat det som en *konservativ uppfattning om rättsdogmatiken*. Grundtanken är, att rättsdogmatiken är fast bunden till sitt objekt, rättsordningen som kommer till uttryck i rätts-satser: rättsdogmatiken utgöra av praktiska behov dikterat klarläggande av rättsordningens innehåll. Av denna orsak har rättsdogmatiken historiskt under en viss tid utformats på ett sätt som är karaktäristiskt för rättsdogmatiken under alla tider. Rättsdogmatiken består till sitt objekt, sina metoder och sina målsättningar i *grunden* oförändrad jämförd med den forskning som en gång utformats. Enligt den konservativa uppfattningen har den rättsdogmatiska kunskapen inte genomgått *kvalitativa* förändringar eller vetenskapliga revolutioner. Grunderna för rättsdogmatiken har till väsentliga delar bestått oförändrade allt »fra romerrigetis tid og måske fra endnu tidligere tider«. ⁸ Rättsvetenskapen kan dock inte tvingas in under en och samma form, utan *vid sidan* av den traditionella dogmatiken är det möjligt att skapa ett nytt slag av rättsvetenskap⁹.

4) I detta inlägg tar jag inte ställning till betydelsen av att Eriksson baserar den marxistiska jurisprudentens reella möjlighet i ett senkapitalistiskt samhälle med samma samhällskunskap, som utgör bakgrundskunskap för den marxistiska rättsdogmatiken.

5) Dalberg-Larsen, Retsvidenskaben som samfundsvidenskab. København 1977.

6) Se närmare min recension i Oikeus 1979, 41-51.

7) Juha Pöyhönen, Juridisista teorioista. Tutkimus lainopillisen teorian käsitteestä. Helsinki 1980. 25-30. (Om juridiska teorier. En undersökning av den rättsdogmatiska teorins begrepp).

8) Dalberg-Larsen, op.cit. (not 5), 78.

9) Ibid., 521-538 jfr. 105.

I kritiken av Eriksson kommer samma grundtankar till uttryck bl.a. i följande påståenden.

»... retsdogmatikken som en praktisk virksomhed, der tjener bestemte brugerinteresser«. Rättsdogmatikken producerer »vejledning i, hvorledes de (dvs. jurister, JP) skal holde sig til konkrete juridiske problemer...«(83)

»... at hensynet til praktiske, juridiske behov betinger, at retsdogmatikken faktisk i langt højere grad selvstændigt vejleder, opstiller retningslinjer etc. end man umiddelbart får indtryk af«. (84)

»... at der her ...er tale om en overintellektualisering af retsdogmatikken og også om en alt for håndfast opfattelse af, hvad retsdogmatikken altid generelt er og bør være«. (88)

Särskilt klart kommer Dalberg-Larsens rättsdogmatikuppfattning till synes i hans sammandrag:

»Lars D. Eriksson burde vende sig tilbage til sin tidligere ofte formulerede opfattelse af retsdogmatikken som en praktisk orienteret virksomhed, der ikke primært syssler med sande udsagn eller bør gøre det«. (92)

Hur kommer de olika uppfattningarna om rättsdogmatikens karaktär till uttryck i huvudproblemet, frågan om den marxistiska rättsdogmatiken?

4. Oenighetens betydelse för den marxistiska rättsdogmatiken

Skillnaderna i åsikter mellan Eriksson och Dalberg-Larsen ansluter sig inte till rättsdogmatikens ytnivå (yttre form). Bägge anser på denna nivå att rättsdogmatik utgör beskrivning av gällande rätt, tolkning och systematisering. Skillnaden måste sökas i en djupare analys som tränger in under ytnivån.

Vilka är de nödvändiga förutsättningarna för att en rättsdogmatik skall vara möjlig? De bestäms av objektet för den positivrättsliga forskningen, karaktären av den gällande rätten¹⁰. Alltså: hurudan är den gällande rättsordningen enligt författarnas uppfattning? Överraskande nog, också i detta avseende är författarna eniga. Bägge anser att rättsordningen utgör ett öppet regelsystem, som i sig innehåller motsägelser. Denna öppenhet och mosägelsefullhet leder till att rättsdogmatiken är möjlig och behövlig.

Skillnaden finns inte ens i frågan om vad denna öppenhet och motsägelsefullhet och lösning av dem förutsätter. Dalberg-Larsen skriver nämligen att rättsdogmatikernas uppmärksamhet borde riktas på, »... ad hvilke veje og udfra hvilke præmisser, herunder antagelsen af hvilke principper, og hvilken ideologi han er nået frem til netop denne fastlæggelse«. (84) Rättsdogmatikernas slutledning bygger alltså på en viss ideologi. Exempel på innehållet i denna ideologi presenterar Dalberg-Larsen dock inte i detta

10. Se närmare om denna övergång *Pöyhönen* op.cit. (not 7) 53-65.

sammanhang. Bland annat *Niklas Bruuns* rättsideologi-analys utvisar, att till ideologin som marxistiskt begrepp ansluter sig såväl en fakta- som värderingsuppfattning om samhället¹¹.

Rättsdogmatiken är en verksamhet, som grundar sig på ett antal bakgrundsantaganden. I fall en del av denna bakgrund utgörs av ideologiska utgångspunkter förefaller det självklart, att marxismen leder till innehållsmässiga ideologiska utgångspunkter, vilka avviker från den borgerliga rättsdogmatikens historiskt rådande bakgrundsideologi. Tillsvidare har jag inte kunnat observera åsiktsskillnader mellan författarna. Dalberg-Larsen förefaller vara ense med Eriksson om att det i rättsdogmatikens bakgrund finns kunskap, vilken kan uppnås med hjälp av vissa samhällsteorier (jfr. även 82). Skillnaden förefaller gälla hur *betydelsefullt* och *väsentligt* det från rättsdogmatikens synpunkt är att ändra bakgrund. Blir rättsdogmatiken marxistisk genom att bakgrunden förändras? Dalberg-Larsen anser att så inte sker: »Att redogøre for retssystemets åbenhed og foranderlighed og at kritisere retsdogmatiken for ikke åbent at operere hermed kan man imidlertid efter min opfattelse gøre uden at overskride rammerne for en 'borgerlig retsvidenskab' eller en 'traditionel retsteori'«. (84). För mig är det svårt att acceptera jämförelsen. Dalberg-Larsen torde utan tvekan ha rätt däri, att analysen om rättsdogmatikens rättsteoretiskt kan anses vara relativt neutral. Härmed avser jag att det inte finns några väsentliga skillnader mellan en utvecklad »borgerlig« rättsteori och den marxistiska rättsteorins rättsdogmatiska analyser. Skillnaderna torde i stor utsträckning gälla betoningar och synvinklar. Det är dock skäl att observera, att det neutrala ligger däri, att rättsdogmatiken baserar sig på rättsordningens öppna karaktär och inte i frågan om *var* rättsordningen är öppen och hur denna öppenhet borde lösas. De sistnämnda frågorna är tvärtom i hög grad teoretiskt präglade. Samtidigt ställer jag mig tveksam till att marxismen inte på *några* av »retsdogmatikens grundlagsproblemer« skulle ge svar som väsentligt avviker från den traditionella rättsteorins uppfattningar.

I fall Dalberg-Larsen med borgerlig rättsvetenskap avser rättsvetenskap i ordets traditionella bemärkelse¹², kan man hävda att han stannat upp vid en ideologikritik. För att den marxistiska kritiken nämligen skall få tyngd bör man vid sidan av kritik av den existerande rättsdogmatiken naturligtvis säga hur den rättsdogmatiska kunskapen skulle förändras i fall kritikens bakgrund skulle tas till utgångspunkt¹³. Erikssons förfarande att delvis grunda alternativet på den gamla rättsdogmatikens inre utvecklingstendenser, delvis utveckla något som *verkar på ett helt annat sätt*, förefal-

11. *Niklas Bruun*, Kollektivavtal och rättsideologi. Vammala 1979. 30-44.

12. *Dalberg-Larsen*, op.cit. (not 5), 83 not 13.

13. Utmaningen för den marxistiska forskningen är i detta avseende densamma som för den analytiska rättsteorin i Finland under början av 1950-talet. Den analytiska skolan kritiserade från filosofiska utgångspunkter den traditionella rättsdogmatiker och den centrala frågan var den positiva betydelsen av denna kritik på rättsdogmatisk nivå.

ler mig ligga nära till hands. I vilken utsträckning det härvid är möjligt att bevara »de gamle rammerne« är bl.a. utan konkreta exempel svårt att bedöma. Åtminstone måste »rammerne« uppfattas mycket abstrakt, för att man fullständigt skall kunna hålla fast vid denna del av påståendet¹⁴.

Jag granskar ännu tankegångarna ett par sidor senare. »Eftersom retsdogmatikken oftest ikke bygger på sådanne explicite teorier, kan der ikke nytte noget at vende blikket i den retning«. (86). »Sådanne teorier« syftar på Erikssons uttalande om en »empiriskt grundad sociologisk teori«. Dalberg-Larsen förefaller här presentera ett empiriskt rön enligt vilket rättsdogmatiken i allmänhet inte baserar sig på samhällskunskap, vilken utgör resultatet av samhällsvetenskapliga teorier. Då detta argument används mot Erikssons förslag till en marxistisk jurisprudens, torde det vara nödvändigt att ge tanken en djupare innebörd än enbart insamling av empirisk ytkunskap. Argumentet går enligt min mening att förstå endast som en följd av den konservativa synen på rättsdogmatiken: dylika samhällsteorier har endast en ringa betydelse för rättsdogmatiken. Ty något motargument mot Eriksson vore det väl överhuvudtaget inte, att hävda att vissa rättsdogmatiska riktningar inte går med på att nyttja eller inte medvetet nyttjar samhällsvetenskaplig kunskap om samhället eller finner dylik kunskap relevant. Med tanke på diskussionen är det fruktbart att göra skillnad mellan å ena sidan medveten och omedveten användning samt sättet på hur ifrågavarande kunskap uppstått, t.ex. intuition eller samhällsvetenskaplig teori, samt å andra sidan frågan om hur relevant ifrågavarande kunskaps ställning är med tanke på rättsdogmatiken.

Dalberg-Larsen argumenterar likväl mot Eriksson genom att hävda, att systemkonsekvensen kanske inte är en *medveten* systematiseringsgrund för de icke marxistiska rättsdogmatikerna (87). Och vidare använder enligt honom de flesta socialrättsforskarna en behovsriktad argumentationsmodell i marxistisk mening »... så længe det er retligt muligt«. (87). Men den *marxistiska rättsdogmatiken utgör ett alternativ just för att klarlägga vad som rättsligt är möjligt*. Den väljer inte rättsordningens öppna punkter genom att granska resultaten av den rådande eller borgerliga rättsdogmatiken, utan utarbetar ett systematiskt alternativ för presentation av rättsordningens innehåll. Vissa av Erikssons huvudtankar skulle även bli mer specificerade i fall han klart skilt för sig skulle analysera normrekommendationernas »Context of Discovery« och »Context of Justification«. Det faktum, att rättsdogmatiken producerar rekommendationer, »vejledning«, leder inte till att »Context of Discovery« psykologiseras. Resultatnormativismen präglar inte endast rättsdogmatiken utan utgör ett oskiljbart element i samtlig samhällsvetenskap. Detta grundar sig i sista hand på

14. Jfr. förhållandet mellan form och innehåll på en allmän nivå, t.ex. *Kerimow*, *Philosophische Probleme des Rechts*, Berlin 1977, 3 kapitlet. Inte heller Eriksson kräver att den traditionella på bytesvärderationen baserade argumentationsmodellen bör skrotas ned, utan tillerkänner den sin egen betydelse på traditionella rättskyddsområden. Se närmare *Eriksson*, op.cit. (not 3), 53.

det faktum att fakta och värderingar i samtlig samhällsvetenskap formar en fortlöpande skala utan klara brytningspunkter¹⁵.

5. Hur komma vidare?

En uppfattning om rättsdogmatikens karaktär intar en central roll i Erikssons analys. I detta avseende kan man säga att Dalberg-Larsens kritiska anmärkningar träffar en väsentlig fråga, vars lösning även har betydande konsekvenser för den verksamhet marxistiska jurister borde bedriva. Min egen åsikt befinner sig ytterst nära den uppfattning om rättsdogmatiken, som Eriksson nyttjat. Den kan rentav anses vara den rådande uppfattningen inom finsk rättsteori¹⁶. Trots detta finner jag det svårt att övertyga en anhängare av den konservativa rättsdogmatikuppfattningen om det berättigade i denna syn.

En systematisk diskussion om betydelsen av grundidén i den konservativa uppfattningen, objektbundenheten, blir möjlig först då vi gör några viktiga preciseringar. Vi måste skilja mellan vissa kännetecken i sättet att verka för den praktiska juristen och rättsvetaren. Då den *praktiskt verksamma juristen* tolkar lagtext med målsättningen att finna »praktisk vägledning« kan hans verksamhet till sina direkta anknytningar vara ytterst fri, ateoretisk och uttömmande bundet till de för stunden aktuella problemen. För den *positiv-rättsliga forskningens* del motvägs dock objektbundenheten av rättsdogmatikens (och all rättsvetenskaps) egenskap att skapa och reproducera sitt objekt. Det är möjligt att systematiskt närma sig rättsordningen först då man erhållit en preliminär bild av denna rättsordning. Satser rörande rättsnormer bestämmer således både rättsordningen (som forskningsobjekt) och utgör resultat av en rättsdogmatisk verksamhet, som utreder rättsordningens innehåll. I detta avseende håller uppfattningen om att rättsdogmatiken utgör praktisk texttolkning helt och hållet streck, men den når inte de övriga utgångspunkter som väsentligen bestämmer rättsdogmatikens karaktär.

Sist och slutligen utgör den rättsdogmatiska praxisen kanske det bästa argumentet för Erikssons uppfattning. I Finland har man nämligen redan hunnit få försök på doktorsavhandlingsnivå att svara på frågan hurudan en

15. Se närmare *Pöyhönen*, op.cit. (not 7), 34-38 och här hänvisad litteratur.

16. Bland författare som ägnat sig åt denna analys kan nämnas *Otto Brusii*, *Kaarle Makkonen* och *Aulis Aarnio*. Ang. den sistnämnda se t.ex. *On Legal Reasoning*. Turku 1977 och *Denkweisen der Rechtswissenschaft*. Wien 1979.

marxistisk rättsdogmatik konkret kunde vara¹⁷. Med andra ord förefaller det som om den oenighet jag i detta inlägg behandlat snart kan vara ett förbigånget stadium i diskussionen.

17. Härmed avser jag för det första *Matti Mikkolas* avhandling *Työttömyyستurvan ehdoista*. Vammala 1979 (Om arbetslöshetsstrygghetens villkor). Mikkola nyttjar visserligen inte explicit en marxistisk samhällsanalys men hans undersökning visar platsen för och betydelsen av en dylik analys. Det andra exemplet utgör *Olli Mäenpääs* avhandling *Keskusviraston asema valtionhallinnossa*. Helsinki 1979. (De Centrala ämbetsverkens ställning inom statsförvaltningen). Mäenpää grundar sin framställning på grundbegreppet i de allmänna förvaltningsrättsliga lärorna, rättsförhållande, på marxistisk filosofi och allmän stats- och rättsteori.